प्रदेश नं. १ बालबालिका संरक्षण ऐन, २०७७

<u>प्रमाणीकरण मिति</u>
२०७७।०४।२५

संवत् २०७७ सालको ऐन नं. ६

प्रदेश नं. १ बालबालिकाको अधिकार संरक्षण सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन

प्रस्तावनाः प्रदेशमा बालअधिकारको सम्मान,संरक्षण, प्रवर्द्धन गर्दै बालबालिकाको सर्वोत्तम हीत कायम गरी बालमैत्री प्रदेश निर्माण गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

प्रदेश नं. १ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद—१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः** (१) यस ऐनको नाम "**प्रदेश नं. १ बालबालिका संरक्षण ऐन, २०७७**" रहेको छ।

(२) यो ऐन प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशित भएको मितिबाट प्रारम्भ हुनेछ।

(३) यो ऐन प्रदेश नं. १ भर लागू हुनेछ।

२. **परिभाषाः** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) "**तोकिएको**" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनुपर्छ।

(ख) "**परिवार**" भन्नाले बालबालिकाका आमा, बाबु, धर्ममाता, धर्मपिता, एका सगोलका दाजु, भाइ, दिदी, बहिनी, हजुरआमा वा हजुरबुबा सम्झनु पर्छ।

(ग) "**प्रदेश**" भन्नाले प्रदेश नं. १ सम्झनुपर्छ।

(घ) "**प्रदेश सरकार**" भन्नाले प्रदेशको मन्त्रिपरिषद् सम्झनु पर्छ।

(ङ) "**प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिका**" भन्नाले पाँच वर्ष उमेर पुरा नभएका बालबालिका सम्झनु पर्छ।

(च) "**बालकल्याण अधिकारी**" भन्नाले संघीय संसदले जारी गरेको बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५ को दफा ६१ बमोजिम स्थानीय तहमा रहने बालकल्याण अधिकारीलाई सम्झनु पर्छ।

(छ) "**बालबालिका**" भन्नाले अठार वर्ष उमेर पूरा नगरेको व्यक्ति सम्झनुपर्छ।

(ज) "**बालगृह**" भन्नाले दफा १० बमोजिम स्थापना भएको बालगृह सम्झनुपर्छ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(झ) **"मन्त्रालय"** भन्नाले प्रदेशको बालबालिका सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालय सम्झनु पर्छ।

(ञ) **"समिति"** भन्नाले दफा १२ बमोजिम गठन भएको प्रदेश बाल अधिकार समिति सम्झनुपर्छ।

(ट) **"संरक्षक"** भन्नाले बालबालिकाको हकहितको संरक्षण गर्न प्रचलित कानून बमोजिम दायित्व भएको वा नियुक्त गरिएको व्यक्ति वा संस्था सम्झनु पर्छ।

(ठ) **"स्थानीय तह"** भन्नाले प्रदेशमा रहेका गाउँपालिका र नगरपालिका सम्झनुपर्छ साथै सो शब्दले उप महानगरपालिका र महानगरपालिका समेतलाई जनाउँछ।

परिच्छेद—२

बालबालिकाको अधिकार

३. बाँच्न पाउने अधिकारको संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्था: (१) प्रत्येक बालबालिकालाई सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकार हुनेछ।

(२) प्रत्येक बालबालिको सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक, बौद्धिक र शारीरिक विकासको हक प्राप्तीमा सहयोग गर्नु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ।

(३) प्रदेश सरकारले भौतिक निर्माणका कार्य गर्दा बालबालिका माथि हुन सक्ने दुर्घटनाको रोकथाम, जोखिमको न्यूनीकरण, प्रतिरोधात्मक र सुरक्षाका लागि आवश्यक उपाय अवलम्बन गर्नेछ।

(४) बालबालिका माथि हुनसक्ने जोखिम न्यूनीकरणका लागि प्रदेश सरकार, स्थानीय तह, नागरिक समाज तथा निजी क्षेत्रले आवश्यक कार्य गर्न सक्नेछ।

४. उचित स्याहार, हेरचाह र पालनपोषणको अधिकारको संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्था:

(१) प्रत्येक बालबालिकालाई आमा, बाबु वा संरक्षकसँग बस्ने, बालमैत्री वातावरणमा हुर्कने, आमा, बाबुबाट उचित स्याहार, हेरचाह, पालनपोषण, संरक्षण तथा माया ममता प्राप्त गर्ने र उचित मार्गदर्शन पाउने अधिकार हुनेछ।

(२) आफ्ना छोराछोरी वा आफ्नो संरक्षणमा रहेका बालबालिकाको स्याहार, हेरचाह र पालनपोषण गर्नु,शिक्षा, स्वास्थोपचार लगायत खेलकुद, मनोरञ्जन र व्यक्तित्व विकासको अवसर उपलब्ध गराउनु आमा बाबु वा संरक्षकको दायित्व हुनेछ।

(३) भौगोलिक विकटता, गम्भीर प्रकृतिको अपाङ्गता भएका,निको नहुने प्रकृतिको कडा रोग लागी दैनिक कार्य गर्न असमर्थ, आर्थिक रूपमा विपन्न, सामाजिक रूपमा पछाडि परेका कारण आफ्ना छोराछोरीको पालनपोषण, हेरचाह, स्वास्थ्य, शिक्षा, संरक्षण लगायत आधारभूत अधिकार पूरा गर्न असमर्थ परिवारलाई बालबालिकाप्रतिको दायित्व परिपालनमा सहयोग गर्न प्रदेश सरकारले स्वयम् वा स्थानीय तहसँगको साझेदारीमा स्थानीय तहसँग साझेदारी गरी लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

५. पोषण एवं स्वास्थ्यको अधिकार: (१) प्रत्येक बालबालिकालाई पोषण सम्बन्धी हक हुनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(२) गम्भीर रुपमा कुपोषणको समस्या भएको भनी पहिचान भएका प्रत्येक बालबालिकालाई उचित पोषण र उपचारको व्यवस्था गर्नु प्रदेश सरकारको कर्तव्य हुनेछ।

(३) प्रदेश सरकारले गर्भवती महिला, स्तनपान गराउने आमा र बालबालिकाको उचित पोषण, रोग प्रतिरोधात्मक खोप, शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ।

(४) पोषण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

६. **<u>प्रारम्भिक बालविकासको अधिकार</u>**:(१) प्रदेश सरकारले प्रारम्भिक बालविकास उमेरका प्रत्येक बालबालिकालाई आफ्नो उमेर र विकासको स्तरअनुसार उपयुक्त ढङ्गले शारीरिक, सामाजिक, बौद्धिक, संवेगात्मक तथा भाषिक विकासका लागि खेल तथा नृत्य, संगीत क्रियाकलापबाट सिक्न पाउने, उत्प्रेरणा पाउने लगायत प्रारम्भिक बालविकासको अवसर उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(२) प्रदेश सरकारले प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकाको लागिकेन्द्रमा आधारित कार्यक्रममा आवश्यक खेल तथा क्रियाकलाप वा शैक्षिक सामग्री निःशुल्क उपलब्ध गराउन सक्नेछ।

स्पष्टीकरणः यस दफाको प्रयोजनको लागि,- "केन्द्रमा आधारित कार्यक्रम" भन्नाले बालबालिकालाई घरभन्दा बाहिर बालविकास केन्द्र वा दिवा शिशु स्याहार केन्द्र वा पूर्व-प्राथमिक विद्यालय वा प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास केन्द्रमार्फत उपलब्ध गराइने सेवा तथा कार्यक्रम सम्झनु पर्छ।

७. **<u>संरक्षणको अधिकार</u>**: (१) विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको पालनपोषण, हेरचाह, स्वास्थ्य, शिक्षा, संरक्षण लगायत आधारभूत अधिकार सुनिश्चित गर्न प्रदेश सरकारले आवश्यक कार्ययोजना स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्नेछ।

स्पष्टीकरणःयस दफाको प्रयोजनको लागि-,"विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिका" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएका र मन्त्रालयले प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशित गरी तोकिएका बालबालिका सम्झनु पर्छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्य योजनाको कार्यान्वयनका लागि प्रदेश सरकारले स्थानीय तहसँग साझेदारी गर्न सक्नेछ।

(३) परिवार विहीन बालबालिका, परिवार विग्रहको जोखिममा रहेका परिवारका बालबालिका, जोखिमपूर्ण श्रममा संलग्न बालबालिका, अपाङ्गता भएका बालबालिका, शारीरिक, मानसिक हिंसा, दुर्व्यवहार वा शोषणमा परेका बालबालिका, गैरकानूनी ओसारपसारबाट पीडित बालबालिकाको उद्धार, अस्थायी संरक्षण सेवाको प्रबन्ध, स्वास्थ्य उपचार, मनोसामाजिक सहयोग,कानूनी सहयोग,पारिवारिक पुनर्मिलन, पारिवारिक सहयोग तथा सामाजिक सुरक्षा सुनिश्चित गर्न प्रदेश सरकारले तोकिए बमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

(४) प्रदेश सरकारले बालबालिकाको संरक्षणको लागि तोकिए बमोजिम विशेष संयन्त्र निर्माण गर्न सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(५) जीवन जोखिममा भएका बालबालिकालाई तत्काल सहयोग गर्नु गराउनु प्रदेश सरकार, प्रदेश अन्तर्गतका निकाय तथा अधिकारीको दायित्व हुनेछ।

८. **<u>सूचना तथा विचार र अभिव्यक्तिको अधिकार संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्थाः</u>**

(१) प्रत्येक बालबालिकालाई प्रचलित कानून बमोजिम प्रदेशका सार्वजनिक निकाय वा निजी संस्थामा रहेका आफ्नो तथा बालबालिकासँग सम्बन्धित सार्वजनिक हक, हित र सरोकारका विषयमा सूचना माग्ने र पाउने हक हुनेछ।

(२) बालबालिकाले उपदफा (१) बमोजमको सूचना वा जानकारी माग गरेमा उनीहरुको उमेर, परिपक्वता तथा बौद्धिक अवस्था समेतको ख्याल गरी सरल भाषामा सूचना वा जानकारी उपलब्ध गराउनु सबै सार्वजनिक निकाय वा नीजि संस्थाको कर्तव्य हुनेछ।

(३) प्रत्येक बालबालिकालाई उमेर, परिपक्वता तथा बौद्धिक अवस्था अनुरुप हुने गरी प्रदेश सरकार र प्रदेश सरकार अन्तर्गतका निकायमा आफूलाई असर गर्ने विषयमा विचार अभिव्यक्त गर्ने अधिकार हुनेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम बालबालिकाले अभिव्यक्त गरेको विचारको उचित सुनुवाई गर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद-३

<u>वैकल्पिक हेरचाह</u>

९. **<u>वैकल्पिक हेरचाहको व्यवस्था</u>** : (१) प्रचलित कानून बमोजिम वैकल्पिक हेरचाहको आवश्यकता भएका बालबालिकाको पहिचान भएमा वा फेला परेमा सम्बन्धित बालकल्याण अधिकारीलाई सूचना दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सूचना भई आएका बालबालिकालाई बालकल्याण अधिकारीले निजको परिवार पहिचान गरी परिवारमा पुनर्मिलन गराउनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) को प्रयोजनका लागि परिवारको पहिचान हुन नसकेका बालबालिकाको हकमा स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा प्रदेश सरकारले बैकल्पिक हेरचाहको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

(४) बैकल्पिक हेरचाह सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१०. **<u>बालगृहको स्थापना, सञ्चालन अनुमति तथा सूचिकरण सम्बन्धी व्यवस्थाः</u>** (१) प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएका बालगृहको सञ्चालन अनुमति सम्बन्धी व्यवस्था सम्बन्धित स्थानीय तहको कानून बमोजिम हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम दर्ता र सञ्चालन अनुमति पाएका बालगृह मन्त्रालय समक्ष अनिवार्य रुपले सूचिकृत हुनु पर्नेछ।

(३) यो ऐन लागू हुनु भन्दा पहिले नै प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका बालगृह समेत यस ऐन बमोजिम मन्त्रालय समक्ष सूचिकृत हुनु पर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(४) उपदफा (२) र (३) बमोजिम सूचिकृत नभएका बालगृहलाई प्रदेश सरकारले तोकिए बमोजिम अनुदान तथा अन्य व्यवस्थापकीय सहयोग गर्ने छैन।

(५) उपदफा (१) बमोजिमको बालगृहमा बालकल्याण अधिकारीले निर्णय गरी सिफारिस गरे वाहेकका अन्य बालबालिकालाई राख्न पाइने छैन।

(६) बालगृहको सूचिकरण, बालगृहमा बालबालिकालाई राख्ने प्रक्रिया, बालबालिकाको पुन:स्थापना, सामाजिक पुनर्मिलन र अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद-४

बालअधिकार सम्बन्धी संस्थागत व्यवस्था

११. बालक्लव वा संस्था गठन गर्न सक्ने: (१) बालबालिकालाई बालअधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि बालक्लब खोल्न र बाल क्लबमा आबद्ध हुन पाउने अधिकार हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम बाल क्लब दर्ता तथा सञ्चालन सम्बन्धी व्यवस्था सम्बन्धित स्थानीय तहको प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम स्थापना भएका बाल क्लबको एक प्रदेश स्तरीय सञ्जाल रहनेछ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम गठन हुने बाल क्लबको प्रदेश स्तरीय सञ्जालको गठन प्रक्रिया तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(५) प्रचलित प्रदेश कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि उपदफा (४) बमोजिम बाल क्लबको प्रदेश स्तरीय सञ्जालको दर्ता वा नविकरण गर्दा कुनै शुल्क लाग्ने छैन।

१२. प्रदेश बालअधिकार समिति:(१) बालबालिकाको अधिकार तथा हकहितको संरक्षण र संवर्द्धनगर्न देहाय बमोजिमको एक प्रदेश बाल अधिकार समिति रहनेछः-

(क) बालबालिकासम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालयका मन्त्री वा राज्यमन्त्री -अध्यक्ष

(ख) आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयका सचिव -सदस्य

(ग) बालबालिकासम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालयका सचिव -सदस्य

(घ) आर्थिक मामिला हेर्ने मन्त्रालयका सचिव -सदस्य

(ङ) मुख्यन्यायाधिवक्ताले तोकेको अधिकृत प्रतिनिधि -सदस्य

(च) प्रदेशभित्र रहेका बालगृहमध्येबाट अध्यक्षले मनोनयन गरेको एक महिला सहित दुई जना प्रतिनिधि -सदस्य

(छ) बालअधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत सामाजिक संस्था वा बालबालिकाको क्षेत्रमा विशिष्ट योगदान पुऱ्याएका व्यक्ति वा विशेषज्ञहरू मध्येबाट अध्यक्षले मनोनयन गरेका कम्तिमा एकजना महिला सहित तीन जना -सदस्य

(ज) बालक्लबको प्रदेश स्तरीय सञ्जालका अध्यक्ष -सदस्य

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(झ) मन्त्रालयको सामाजिक विकास महाशाखा प्रमुख -सदस्य-सचिव

(२) उपधारा (१) को खण्ड (छ) र (ज) बमोजिम मनोनीत सदस्यहरूको पदावधि चार वर्षको हुनेछ र निजहरूको पुनर्नियुक्ति हुन सक्नेछ।

(३) समितिले आफ्नो कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यकता अनुसार उपसमिति वा कार्यटोली गठन गर्न सक्नेछ।

(४) समितिलाई आवश्यक पर्ने कर्मचारी प्रदेश सरकारले उपलव्ध गराउनेछ।

(५) समितिको सचिवालय मन्त्रालयमा रहनेछ।

१३. **समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारः** बालबालिकाको हक अधिकारको सम्मान, संरक्षण, संवर्द्धन र परिपूर्ति गर्ने उद्देश्यले समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) प्रदेशमा बालबालिकाको हक अधिकार सुनिश्चित गर्न कानून, नीति, योजना तथा कार्यक्रम बनाउन र विशेष अभियान सञ्चालन गर्न प्रदेश सरकारलाई सुझाव एवं परामर्श दिने,

(ख) बालबालिकाका विषयमा प्रदेश सरकारद्वारा सञ्चालित कार्यक्रमको अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समिक्षा गरी आवश्यकता अनुसार सुझाव दिने,

(ग) नेपाल पक्ष रहेको बालबालिकाको हक अधिकारसँग सम्बन्धित सन्धि, महासन्धिहरूको कार्यान्वयनका निमित्त नेपाल सरकारसँग समन्वय गर्ने,

(घ) प्रदेशभित्र वैकल्पिक हेरचाहमा रहेका बालबालिकाको समग्र स्थिति, अस्थायी संरक्षण सेवा लगायत अन्य उपलब्ध सेवाहरूको गुणस्तर तथा प्रभावकारिता बारे आवधिक निरीक्षण गरी तत् सम्बन्धमा प्रदेश सरकार समक्ष सुझाव सहितको प्रतिवेदन दिने,

(ङ) प्रदेशमा बालबालिका सम्बन्धी विविध विषयका सम्बन्धमा अध्ययन, अनुसन्धानगर्ने गराउने,

(च) बालबालिकाको हक अधिकार सम्बन्धी प्रादेशिक राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनी व्यवस्था, सम्बन्धित निकायको दायित्व लगायतका विषयमा प्रचारप्रसार गर्ने, गराउने,

(छ) बाल अधिकार परिपूर्तिका लागि स्थानीय तहको अख्तियारी, नीति निर्माण तथा कार्यान्वयनका लागि प्रदेश भित्रका स्थानीय तहसँग समन्वय, सहजीकरण गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, गराउने,

(ज) स्थानीय बाल अधिकार समितिबाट प्राप्त प्रतिवेदन, समितिले गरेको आवधिक अनुगमन, निरीक्षण तथा अध्ययन समेतका आधारमा प्रदेश भित्रका बालबालिकाको समग्र स्थिति, बाल अधिकार संरक्षण तथा हननको अवस्था, बैकल्पिक हेरचाहमा रहेका बालबालिकाको स्थिति र उनीहरुलाई उपलब्ध सेवाको गुणस्तर तथा प्रभावकारिताको अवस्था समेतलाई समेटी बार्षिक रुपमा प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेश सरकारलाई बुझाउने,

(झ) तोकिए बमोजिम अन्य काम गर्ने, गराउने।

१४. **समितिको बैठकसम्बन्धी व्यवस्थाः** (१) समितिको बैठक वर्षको कम्तीमा दुई पटक बस्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(२) समितिले आवश्यकता अनुसार नेपाल सरकार र प्रदेश सरकार मातहतका निकायका प्रतिनिधि, बाल अधिकरको क्षेत्रमा कार्यरत सामाजिक विकास संस्थाका प्रतिनिधि तथा अन्य विशेषज्ञलाई आफ्नो बैठकमा आमन्त्रित गर्न सक्नेछ।

(३) समितिको बैठकमा भाग लिए वापत सदस्यले प्रचलित कानूनमा तोकिए बमोजिमको सुविधा प्राप्त गर्नेछ।

(४) समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१५. **बालकोष** :(१) बालबालिकालाई तत्काल उद्धार, राहत र पुनर्स्थापना गर्ने कामका लागि प्रदेश सरकारले एक बालकोष स्थापना गर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहाय बमोजिमका रकम रहनेछः-

(क) नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम,

(ख) नेपाल सरकारको स्वीकृतिमा विदेशी सरकार, अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त रकम,

(ग) स्वदेशी व्यक्ति, संघसंस्थाबाट प्राप्त रकम,

(घ) जरिवाना लगायत अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त हुने रकम।

(३) उपदफा (२) को खण्ड (ख) बमोजिमको रकम प्राप्त गर्नु अघि नेपाल सरकारको सहमति लिनु पर्नेछ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको कोषको रकम स्थानीय तहको कानून बमोजिम स्थापना हुने बालकोषलाई उपलब्ध गराउन सकिनेछ।

(५) बालकोषको व्यवस्थापन, सञ्चालन र उपयोगसम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद-५
विविध

१६. **अनुगमन तथा प्रतिवेदन:** (१) दफा १० को उपदफा (२) र (३) बमोजिम सूचिकृत भएका बालगृहको मन्त्रालयले आवश्यकता अनुसार अनुगमन गर्न सक्नेछ।

(२) मन्त्रालय समक्ष सूचिकृत भएका बालगृहले हरेक बर्ष मन्त्रालय समक्ष बार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ।

(३) अनुगमन तथा प्रतिवेदन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१७. **ऐन बमोजिम हुने**ः यस ऐनमा लेखिए जति कुरामा यसै ऐन बमोजिम र अरूमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।

१८. **नियम, निर्देशिका, कार्यविधि र मापदण्ड बनाउने अधिकार**ः (१) यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न प्रदेश सरकारले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ।

(२) यस ऐन र नियमावलीको अधिनमा रही मन्त्रालयले आवश्यकता अनुसार निर्देशिका, कार्यविधि वा मापदण्ड बनाउन सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

१९. **<u>अधिकार प्रत्यायोजन</u>:** मन्त्रालयले यस ऐन बमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकारमध्ये आवश्यकता अनुसार कुनै अधिकार तोकिएको शर्तको अधीनमा रही प्रयोग र पालन गर्ने गरी समिति, मन्त्रालयको कुनै कर्मचारी वा अन्य कुनै निकायलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ।

२०. **<u>बाधा अडकाउ फुकाउने</u>:** यस ऐनको कार्यान्वयनमा आइपर्ने बाधा अड्काउ हटाउन प्रदेश सरकारले यस ऐन र प्रचलित ऐनको विपरित नहुने गरी प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी आदेश जारी गर्न सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १